

MUSTAFA ÇİFTCİ'NİN “ELİF, TİNA, TOLGA” HİKÂYESİNE MERKEZ-ÇEVRE KARŞITLIĞI BAĞLAMINDA BİR BAKIŞ

The View on Mustafa Çiftci's Story “Elif, Tina, Tolga” in the Context of
Center-Periphery Opposition

Tuncay BOLAT*

ÖZ

Osmanlı-Türk modernleşmesi, başlangıcından itibaren güçlü bir Doğu-Batı çatışması içinde ilerlemiştir. Bu çatışma, Tanzimat sonrası Türk edebiyatının da ana konularından biri olmuştur. Osmanlı döneminde gelenekle modernliği uzlaştırma çabası ön plandadır. Cumhuriyet'in ilanıyla modernleşme, devrimci bir kimlik kazanır. Fakat devletin kendini Batılı bir ulus devlet olarak sunması, geniş halk kitlelerinin yaşamında belirleyici olan geleneği ortadan kaldırmaya yetmez. Devrimler, merkezdeki eğitimli kadrolar arasında ve büyük şehirlerde benimsense de nüfusun büyük çoğunluğunu barındıran taşrada açık ya da örtük bir dirençle karşılaşır. Merkez ve çevre/taşra arasındaki bu fark, Osmanlı-Türk modernleşmesinin temel çatışması olan Doğu-Batı farklılığının yeni bir görünümüdür. Son dönem Türk edebiyatında sohbet üslubu ve özgün taşra yaklaşımıyla öne çıkan Mustafa Çiftci'nin “Elif, Tina, Tolga” hikâyesi, Cumhuriyet döneminde oluşan ve günümüzde anlamını yitirmiş olan bu merkez-çevre karşıtlığı üzerine kurulmuştur. Bir kısmı Türkiye'nin taşrasında, bir kısmı ise dünyanın önemli merkezlerinden Londra'da geçen hikâye, Çiftci'nin mekân bağlamında taşranın sınırlarını aşmayan diğer metinlerinden ayrı bir noktada durmaktadır. Bu makalede öncelikle Doğu-Batı çatışmasının merkez-çevre karşıtlığına evriliş süreci üzerinde durulmuş; ardından 2000'li yıllarda değişen merkez-çevre ilişkileri içinde yazarın konumuna temas edilmiştir. Sonrasında “Elif, Tina, Tolga” hikâyesi, merkez-çevre, Doğu-Batı ve oryantalizmin farklı görünümleri bağlamında analiz edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: merkez-çevre, Doğu-Batı, oryantalizm, Mustafa Çiftci, hikâye.

ABSTRACT

Ottoman-Turkish modernization progresses since its beginning in the intense conflict between the East and the West. That conflict becomes even one of the main topics Turkish literature after Reorganization. During the Ottoman period the at-

* Arş. Gör. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Çanakkale/Türkiye. E-mail: tuncaybolat@comu.edu.tr. ORCID ID: 0000-0002-4538-8139.

tempt for removal of modernity is dominant. Modernity gets a revolutionary identity with the proclamation of the Republic of Turkey. Although the government presents itself as a western nation state, it is not enough to eliminate tradition which is significant in lives of majority of public. Revolutions are adopted by the literate in big cities whereas those revolutions are faced with obvious or hidden resistances in provinces where a great majority of population lives. That difference between center and periphery/province is a new way of The East and The West difference which is a basic conflict of Ottoman-Turkish modernization. In recent years of Turkish literature, Mustafa Çiftci's story "Elif, Tina, Tolga" being prominent with conversational tone and unique provincial perspective is created on that center periphery opposition which is formed during the Republic period and lost its meaning today. The story of which some parts occur in some provinces in Turkey and some parts in one of the most significant centers of the world London differs from Mustafa Çiftci's other stories which do not cross the border of provinces in the context of setting. In this paper, primarily the inversion process from the East and the West conflict to center periphery opposition is discussed, and then writer's location among changing center-periphery relation in 2000's is mentioned. Thereafter, the story "Elif, Tina, Tolga" is analyzed in the context of center-periphery, the East and the West, and different appearances of orientalism.

Keywords: center-periphery, East-West, orientalism, Mustafa Çiftci, story.

Giriş: Modernleşirken Çevrede Kalan

Doğu-Batı karşıtlığı, Osmanlı-Türk modernleşmesinin başlangıcından bugüne edebiyatın ana temalarından biri olmuştur. Batılılaşma macerası, şiire göre toplumsal değişimi daha net aksettiren hikâye ve roman metinlerinde yoğun biçimde işlenmiştir. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e uzanan çizgide roman ve hikâye, devlet politikalarına koşut olarak, modernleşmenin ne surette olduğunu ve olacağını tartışmakla meşguldür. Batı'yı olduğu gibi taklit etmek, Batı'nın kültürünü değil tekniğini almak, Batılı değerlerle yerli değerleri sentezlemek, Batı'yı toptan reddedip kendi millî öz değerlerine yönelmek, Batılı değerlere İslâmî karşılıklar bulmak gibi farklı yaklaşımlar Osmanlı'nın güçlü Batı'yla yüzleşmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Daha da çoğaltılabilecek Batı odaklı bu arayışlar, Tanpınar'ın "Türk Edebiyatında Cereyanlar" makalesinde "bir medeniyet kriziyle" (Tanpınar, 2000: 104) başladığını ifade ettiği modern Türk edebiyatının da biçimlendiricisi olmuştur.

Doğu-Batı çatışmasının yarattığı kriz, Cumhuriyet'ten sonra da devam etmiştir. Cumhuriyet'in Batılı tarzda bir "yeni sosyete" yaratmak adına ardına yaptığı devrimlere rağmen Türkiye'nin Batı'yla arasındaki temel ko-

pukluk tamamen ortadan kalkmaz ve Cumhuriyet’le birlikte Doğu-Batı çatışması yeni bir görünüme evrilir. Cumhuriyet, Nilüfer Göle’nin Batı dışı modernlik sürecinden geçen toplumların refleksleri arasında saydığı “geleneksizleşme”yi bir proje olarak uygulamıştır. Yani Osmanlı’da büyük oranda Batılı değerlerle kendi geleneğini uzlaştırma çabası şeklinde ilerleyen ve dar bir alanda kalarak çok başarılı olamayan modernleşme, Cumhuriyet’ten sonra geleneğin saf dışı bırakılmasıyla devam etmiştir. Göle’ye göre Türkiye’nin de içinde yer aldığı Batı dışı modernleşen toplumlarda “[g]elenekler modernliğe engel teşkil ettiği gerekçesiyle ya göz ardı edilmiş, kendiliğinden yok olmuş ya da yasaklanmıştır.” (Göle, 2007: 65). Niyazi Berkes de Cumhuriyet’i Tanzimat ve Meşrutiyet’ten ayıran temel farkı, geleneği dönüştürme fikrinin yerini devrimciliğin almasında bulur. Berkes’e göre Cumhuriyet, biri diğerinin ayrılmaz parçası olan devrimler aracılığıyla Türk toplumunu bütünüyle “Batı uygarlığı yörüngesine sokma”yı amaçlamıştır (2002: 421-422). Cumhuriyet’in devrimci modernleşme modeli, geleneği denklemden çıkarınca “biz ve onlar” söylemi üzerinden kurgulanmış klasik Doğu-Batı çatışması, büyük oranda anlamını yitirmiştir. Çünkü Cumhuriyet kendisini, Doğulu gelenekler üzerine inşa etmeyi reddedip Batılı bir ulus devlet olarak tanımlamaya çalışmıştır. Ne var ki bu tanımlamanın geniş halk kitlesine ulaşması ve Batılı tarzda bir yurttaş bilincinin yerleşmesi, istenilen ölçüde gerçekleşmemiş; baskılanan ve görmezden gelinen gelenek her fırsatta bir karşı atağa geçmiştir.

Cumhuriyet’in merkezî devrimler üzerine kurulmuş olması, güçlü ve kendine özgü bir merkez-çevre karşıtlığı doğurmuştur. Edward Shils’e göre “mekez-çevre karşıtlığı” tüm toplumlar için geçerlidir. Buna göre tüm toplumların bir merkezi bir de çevresi vardır. Merkez, bir fizikî mekândan ziyade, bir duyuş ve düşünüş tarzına işaret eder. Merkez, elinde bulundurduğu iktidar sayesinde kendi duruşunu kutsar ve çevresindekilerin kendine uyum sağlamasını bekler. Merkezin tüm otoritesi ve kutsallığına rağmen ürettiği veya taşıyıcılığını yaptığı değerleri toplumun tüm kesimlerine kabul ettirmesi mümkün değildir. Bu hoşnutsuzluk, çevrede merkeze karşı bir direnç oluşturur (Shils, 2002). “Türk Siyasetini Açıklayabilecek Bir Anahtar: Merkez-Çevre İlişkileri” adlı makalesinde söz konusu karşıtlığı Osmanlı’nın klasik dönemlerinden ilk modernleşme çabalarına ve Cumhuriyet’e kadar irdeleyen Şerif Mardin, Osmanlı’daki merkezî yönetimin çevre ile ilişkisinin dönemden döneme farklılık arz ettiğini, Cumhuriyet’inse Osmanlı’nın halkla özdeşlik kuramayan yönetici reflekslerini de bünyesinde taşıyarak yeni bir merkez-çevre çatışması içinde kaldığını belirtir:

Cumhuriyetin resmî tutumu, Anadolu'nun dama tahtasına benzeyen yapısını, hiç sözünü etmeden reddetmekti. Cumhuriyet ideolojisinin benimsettirdiği kuşaklar da böylece, yerel, dinsel ve etnik grupları, Türkiye'nin karanlık çağlarından kalma gereksiz kalıntılar olarak görüp reddettiler. Karşılaştıklarında, birer kalıntı olarak davrandılar onlara. Böylece merkez, büyük eşitleştirici rolünde çevrenin yeniden karşısına çıktı bu da merkezin kasvetli ve sert görünümünü bir kez daha sergiledi (Mardin, 1990: 52-53).

Genç Cumhuriyet, merkezdeki modern eğitimli kadroları ve politikaları itibarıyla kendisini Batı'nın bir parçası olarak değerlendirmiş, Batılılaşmaya tamamen yabancı olmayan büyük şehirlerde büyük ölçüde tutunmayı başarmış, fakat geniş halk kitlelerini barındıran taşrada yüzlerce yıllık geleneğin izlerini kısa sürede silememiştir. Dolayısıyla merkezi Batılı/modern, taşrası Doğulu/geleneksel bir toplum yapısı ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Şerif Mardin'in Kurtuluş Savaşı sürecinde ve Cumhuriyet'in ilanından sonra çıkan ayaklanmaların da etkisiyle “[ç]evrenin temel yeri olan taşra”nın “Cumhuriyetin laik amaçlarına hıyanetle” özdeşleşen bir alan olarak kodlandığını dile getirmesi anlamlıdır (Mardin, 1990: 50). Bunların bir sonucu olarak Osmanlı'nın son döneminde edebiyatın ana teması hâline gelen Doğu-Batı çatışması, Cumhuriyet döneminde merkez-taşra kisvesi altına girmiştir. Nitekim Cumhuriyet romanının merkez-taşra karşıtlığı odağında bir okumasını yapan Ömer Solak da Cumhuriyet döneminde edebî metinlere yansıyan merkez-taşra karşıtlığının “Doğu-Batı karşıtlığının şekil ve yer değiştirmiş bir devamından başka bir şey” olmadığı sonucuna varmıştır (Solak, 2014: 235).

Tek Parti iktidarı boyunca taşra, merkezden gönderilen memur, bürokrat, asker, doktor ve özellikle öğretmenler eliyle dönüştürülmeye çalışılmıştır. Fakat merkez için potansiyel bir muhalefet odağı olarak görülen taşra, Cumhuriyet devrimlerine istenilen seviyede dâhil edilememiştir. Çok partili hayata geçilen 1946 yılına gelindiğinde, bu konuda önemli bir yol alınmadığını Şerif Mardin, Halk Partisi'nin Demokratlara yaptığı uyarı üzerinden gösterir: “Destek bulmak için taşra kasabalarına ya da köylerine gitmeyin; ulusal bağımsızlığımız sabote edilmiş olur.” (Mardin, 1990: 50). Cumhuriyet'i kuran kadro, şehirlî köylü ayırt etmeksizin topyekûn modernleşmiş bir toplum hayal etmişse de, söz konusu uyarı, dönemin Halk Partisi'nin geleneksel yapısını sürdüren taşrayı potansiyel bir tehdit olarak gördüğünü ortaya koymaktadır. 1950'den itibaren çevrenin temsilcisi olma iddiasındaki sağ iktidarlar siyasal alanda söz sahibi olsalar da, merkez-taşra karşıtlığına dayanan toplum yapısında büyük bir değişiklik olmamış ve 2000'li yıllara

gelene kadar Kemalist anlayışın devlet içindeki merkezî konumu büyük ölçüde devam etmiştir.

Türk toplum ve devlet yapısını anlamlandırmada elverişli bir bakış açısı sunan merkez çevre karşıtlığı/ilişkisi edebiyat metinlerine de yansımıştır. Bilhassa öğretmenlerin odak figür olduğu kurmaca eserlerde, söz konusu karşıtlığın izlerine rastlamak mümkündür. Zira Alemdar Yalçın'ın dikkat çektiği üzere Anadolu'da halkın doğrudan temas ettiği iki aydın kesimden biri öğretmen diğeri subaydır. Cumhuriyet'in erken döneminden itibaren öğretmen, inkılapları geniş halk kitlesine benimsetmenin aracı olarak görülmüş ve misyonuyla edebiyat metinlerine de yansıtılmıştır (Yalçın, 2012: 181). Mehmet Kaplan'ın *Atatürk Devri Türk Edebiyatı I* adlı derlemeye yazdığı ön sözde de ifade edildiği üzere, Atatürk döneminin edebiyatında “halkı, içinde yaşadıkları hastalık, cehalet ve zulümden kurtarmak isteyen yeni fikirli doktorlara, öğretmenlere, aydın tiplerine” rastlanmaktadır (Kaplan, 1982: XXIII). En belirgin biçimde Reşat Nuri'nin romanlarına (özellikle *Yeşil Gece*'ye) yansımış bu öğretmen ve aydın tipleri, Anadolu'ya yani taşraya, aydınlanmış merkezin ışığını büyük bir iyimserlik ve çelik gibi bir iradeyle taşırlar. Belli bir gerçekliği de barındıran bu tip, temel olarak Cumhuriyet'in idealini, ütopyasını yansıtır. Bu doğrultuda öğretmen, taşranın üzerine kurulduğu geleneksel değerleri silecek ve seküler/çağdaş bir toplumun inşası için mücadeleye edecektir. Bu misyon, merkezin temsilcisi komundaki öğretmene (ve diğer memurlara) kaçınılmaz olarak halka dönüştürülecek bir malzeme gözüyle bakmasını dayatmıştır. Bu durumsa Batılılaşmış memur sınıfıyla geleneksel halk arasında ister istemez self/öz oryantalist¹ bir ilişki de doğurmuştur.

Bu yazıda öncelikle Mustafa Çiftci'nin insan ve yazar olarak merkez ve taşra arasındaki konumuna kısaca temas edilmiştir. Ardından yukarıda kısım değinilen Cumhuriyet değerlerine bağlı iki öğretmenin çocuğu olan Tolga karakterinin odakta yer aldığı “Elif, Tina, Tolga” hikâyesi, merkez çevre karşıtlığı, oryantalizm ve öz oryantalizm bağlamlarında çözümlenmiştir. Bu çözümlenme, Cumhuriyet'in erken dönemlerinden itibaren yüceltilmiş, idealist, aydın ve Batılı öğretmen tipinin eleştirel biçimde ele alınışına da ışık tutmayı amaçlamaktadır. Mekân olarak taşranın sınırlarını pek aşmayan Mustafa Çiftci'nin hikâyeleri arasında, bir ucu Türkiye'nin taşrasında

---

¹ Batıyı kendine örnek almış Doğuluların (Batılılaşmış Doğuluların) otantik Doğululara yönelttiği üstenci ve biçimlendirici tavrı ifade etmek için kullanılan ve modern ulus devletlerin inşasında sıkça başvurulan bir bakış açısı olan self-oryantalizm kavramıyla ilgili detaylı bilgi için bk. (Bezci ve Çiftci, 2012: 139-166).

öbür ucu dünyanın önemli merkezlerinden Londra'da bulunması yönüyle farklı bir yere sahip olan “Elif, Tina, Tolga”da yazarın merkez-taşra karşıtlığını ve oryantalist bakış meselesini ülke sınırlarını aşan bir ölçekte ele alıyor oluşu da ayrıca üzerinde durulacak bir husustur.

Merkez ve Çevre Anlam Değiştirirken Mustafa Çiftci

Mustafa Çiftci, gündelik dile yaslanan sohbet üslubuyla son dönem Türk hikâyeciliğinin öne çıkan isimlerindedir. Şu ana dek *Adem'in Kekliği ve Chopin* (2012), *Bozkırda Altmışaltı²* (2014) ve *Ah Mercimeğim* (2017) adlarını taşıyan üç hikâye kitabı yayımlanmış olan yazarın hikâyelerinde Yozgat ve civarındaki hayat, belirleyici role sahiptir. Kendisi de Yozgat'ta yaşayan ve yaşadığı yerin hikâyesini anlatan Çiftci, angaje bir söyleme kaymaksızın çevrenin/taşranın değerlerini metne taşır. Yazmaya devam ederse adından çokça söz edilmesi muhtemel görünen Çiftci'nin yazarlığının bu ilk evresi, Türkiye'deki merkez-çevre ilişkisinin geçtiği kritik bir eşiğe rastlaması bakımından ilginçtir.

Çiftci, “Elif, Tina, Tolga” hikâyesinde ötekileştirilmiş ve öz oryantalist bakışa muhatap olmuş çevrenin durumunu, merkezin de üstünde bir merkez (Batı) olduğunu göstererek metne taşımıştır. Ne var ki Mustafa Çiftci'nin ilk eserlerini yayımlamaya başladığı 2010'lu yıllarda çevre merkeze büyük oranda sahip olmuştur. Yani Gökhan Tuncel ve Bekir Gündoğmuş'un ifade ettikleri üzere 2002'den sonra kısmen, 2007'deki Cumhurbaşkanı seçimin-den sonra ise tam anlamıyla çevrenin temsilcileri merkeze tutunmuşlardır (Tuncel ve Gündoğmuş, 2012: 148). Dolayısıyla “Elif, Tina, Tolga” hikâyesi üzerinden irdeleyeceğimiz bilindik karşıtlık, değişen siyasi aktörlere koşut olarak bugün büyük oranda ortadan kalkmıştır. Dolayısıyla kurmaca evrenini kendi hayat tecrübeleri ve gözlemleriyle besleyen bir yazar olan Mustafa Çiftci'nin “Elif, Tina, Tolga”da kurduğu karşıtlığın, merkezin çevreye karşı öz oryantalist bir tavır içinde olduğu bir geçmiş sorgulama anlamı taşıdığı söylenebilir.

1977 doğumlu olan yazar, hayatının büyük çoğunluğunu doğup büyüdüğü Yozgat'ta geçirmiştir. Hâliyle Çiftci'nin gözlemlerinin büyük çoğunluğu, merkezin üstten bakışı altında ezilmiş bir “çevre”ye dairdir. Fakat bu durum, Çiftci'nin hikâyelerinin genel olarak merkez-çevre karşıtlığı üzerine kurulduğunu göstermez. Kimi hikâyelerde kültürel, siyasi veya ekonomik bir güç olarak beliren farklı merkezlerin üstten bakışı veya taşrayı kendine ben-

² Metin içinde “Elif, Tina, Tolga”dan yapılacak alıntılarda hikâyenin yer aldığı kitabın şu baskısı kullanılmıştır. Bk. (Çiftci, 2018).

zetme çabası eleştirel olarak metne yansısı da hikâyecinin asıl üzerinde durduğu konu, taşrada akmakta (ya da durmakta) olan yaşamdır. Yani merkezle bir çatışma içinde sunulmasa da anlatılan yine -yukarıda temas ettiğimiz anlamda- çevredir.

Çiftci'nin çevrenin yaşam ve değerlerini metne özgün biçimde taşıması, 2010'lu yıllardan itibaren kendi kanonunu yaratmaya ağırlık veren yeni merkez etrafında biçimlenen kültür ve edebiyat ortamlarında karşılık bulmasını sağlamış olabilir. Hikâyecinin 2014 yılında *Bozkırda Altmışaltı* kitabıyla Türkiye Yazarlar Birliği'nin "En İyi Hikâye Kitabı" ödülünü, 2016 yılında ise Necip Fazıl Ödülleri kapsamında "En İyi İlk Eser" ödülünü almış olması, Çiftci'nin yaptığı edebiyatı eski çevre/yeni merkezin kendine yakın bulması olarak yorumlanabilir. Fakat bu açıklamalar, Mustafa Çiftci'nin kategorik ve angaje bir noktada konumlandığını, sözgelimi İslamcı bir edebiyat yaptığını düşündürmemelidir. Hikâyelerin çoğunda mekân Yozgat ve civarı olduğundan, bu bölgenin milliyetçi ve mütedeyyin sosyolojisi hikâyelere bir şekilde yansır. Fakat yazarın hikâyelerine bütüncül olarak bakıldığında, bu sosyolojinin sistematik bir kutsamaya tâbî tutulmadığı açıkça görülür. Dolayısıyla Çiftci'nin hikâyeciliğinde angaje bir tavrın değil insanî bir duyarlılığın ön planda tutulduğu görülmektedir.

Merkezin Çevreye Oryantalist Bakışı

"Elif, Tina, Tolga", hem sınırları taşranın günlük yaşamını aşması hem de Cumhuriyet tarihi boyunca oluşmuş merkez-çevre karşıtlığına yaptığı yoğun göndermelerle yazarın diğer hikâyelerinden farklıdır. Mekân ve konu dışında, yazma bilincinin ön planda tutulması da hikâyeyi yazarın diğer metinlerinden ayırır. Mustafa Çiftci'nin diğer hikâyeleri bir sohbet havası içinde, konuşma mantığıyla kurulmuşken "Elif, Tina, Tolga"da yazma bilinci daha ön plandadır. Nitekim hikâyenin sonunda, metnin Tolga karakteri tarafından kaleme alındığı görülür. Tüm metin, hayatı arada kalmışlıklarla geçmiş olan Tolga'nın vardığı noktadan geçmişe şaşkınlıkla bakışından ibarettir. Dolayısıyla "Elif, Tina, Tolga", Tolga'nın belli kritik eşikler vurgulanarak anlatılmış hayat hikâyesidir.

Tolga'nın hayatının kutuplarında iki farklı aşk hikâyesi, yani iki kadın durmaktadır: Taşralı bir müstahdem kızı Elif ve İskoç asıllı bir İngiltere vatan-daşı Tina. Atatürkçü bir aileden gelen Tolga, Elif ve ailesine göre Batılı, Londra'ya Türkiye'den gelmiş bir öğrenci olarak Tina'nın karşısında ise Doğuludur. Aslında Tolga ne anne babasının arzu ettiği tipte bir Batılı, ne de Tina'nın oryantalist ön kabullerindeki gibi bir Doğuludur. Tolga'nın gelgitler-

le dolu hayatı, modernleşmeyle gelenekler arasında sıkışmış ülkesinin arada kalmışlığının bireysel ölçekteki bir uzantısıdır.

Tolga'nın edebiyat öğretmeni annesi ile matematik öğretmeni ve okul müdürü olan babası, taşra görevini yaptıkları küçük kasabada “Ankara ruhlu” (Çiftci, 2018: 116) Cumhuriyet neferleri olarak bulunurlar. Tolga, anne babasının görev yaptığı okuldaki “Müstahdem Hayrettin Efendi'nin saçları örgülü ve çok okuyan kızı Elif”e (Çiftci, 2018: 109) çocukça bir aşkla bağlanır. Elif'e daha yakın olabilmek için onun gibi çokça kitap okumaya, onunla birlikte vakit geçirmeye başlar. Bu arkadaşlık neticesinde Tolga Elif'in evine, aile ortamına girer. Dolayısıyla Tolga ile Elif'in çocukça arkadaşlıkları, biri merkezin diğeri çevrenin sembolü olan iki ailenin arasındaki farkı ortaya koyar. Aşağıda kimi görünümüne yer verilecek olan bu iki farklı yaşam pratiğinin kıyaslanması, merkez-çevre karşıtlığının gündelik hayat içinde ortaya çıkan görünümüne de ışık tutacaktır.

Tolga'nın annesi okulun en çok okuyan öğrencisi olan Elif'i takdir eder. Onu “Aferin kızımaaa” diyerek şevklendirir. “Kütüphaneler Haftası'nda Elif'e ‘En Çok Okuyan Çocuk Ödülü’ veril[ir.]” (Çiftci, 2018: 109). Ama bununla birlikte Tolga'nın annesi, oğlunun taşralı bir ailenin çocuğu ile yaptığı arkadaşlıktan, onların evine girip çıkmasından, onların hayat pratiklerini öğrenmesinden içten içe bir rahatsızlık duyar. Çünkü Elif'in ailesi kültürel olarak geleneğe bağlı, sınıfsal olarak Tolga'nın ailesinden alttadır. Tolga, çocuk olmanın zihinsel saflığıyla Elif'in ailesine ön yargıyla yaklaşmaz ve onları oldukça samimi bulur.

Tolga'nın Elif'in evinde kazandığı alışkanlıkların başında türkü dinlemek gelir. Tolga, türkü dinleme alışkanlığını öyle bir noktaya taşır ki, annesi, Elif ve kendisinin “Kütüphaneler Haftası'nda çekindikleri fotoğrafa bakıp “iki büyük nimetim var, biri anam biri yârim” (Çiftci, 2018: 109) diyerek ağlar. Tolga, anne babasının oğullarının türküler dinleyip ağladığını bilseler nasıl bir tepki verecekleri üzerine fikir yürüttüğünde onların ağlamayı “normal bir şey” fakat türkü dinleyerek ağlamayı “biraz şey” bulacaklarını düşünür ve ekler: “O ‘şey’i ne annem ne babam tam izah edebilirler.” (Çiftci, 2018: 110). İzahı zor bu durum, Cumhuriyet devrimlerine direnç gösteren ve bu yüzden Şerif Mardin'in ifadesiyle merkez tarafından “ayrılıkçı olarak kendisinden kuşku duyulan kırsal alan”ın (Mardin, 1990: 53) değerlerine şüpheyle yaklaşımdan başka bir “şey” değildir.

Tolga'nın ve Elif'in aileleri arasındaki çağdaş-geleneksel ayrımı, beslenme kültürlerine de yansımıştır. Tolga Elif'in annesinin yaptığı çörekleri,

sobanın üzerinde döne döne pişirilip üzerine tereyağı ve pekmez dökülmüş ayvaları büyük bir keyifle yer. Tolga bunları kendi annesinden de ister ama onlar soba kirlenir diye ayva pişirmez, tereyağıyla pekmezi karıştırıp yeseler de tadını sevmezler. Batılılaşmanın medeniyet düzleminde değil; semboller üzerinden algılandığını gösterir mahiyette Tolga'nın ailesi, sobada pişmiş ayvayı ve çöreği tıpkı türkü dinlemek gibi “biraz şey” bulurlar. Bunun yerine Tolga'nın annesi, Batılı bir anne gibi kalıplar kullanarak “pasta” yapar.

Ailesi taşra görevini tamamlayıp da ilçeden ayrılınca Tolga da çocukça bir aşkla bağlı olduğu Elif'ten ayrılmak zorunda kalır. Fakat Tolga çocukluk aşkının etkisinden uzun süre kurtulamaz. Yıllarca içten içe bu platonik aşkı büyütür. Fakülteden mühendis olarak mezun olunca, içinden bir türlü söküp atamadığı “Elif meselesini” ailesine açar. Fakat aile, “babasının durumu” ve “diğer bir sürü doku uyuşmazlığı” sebebiyle Tolga'ya Elif'i unutmamasını söyler. Babanın durumuyla kast edilen yoksulluk, yani sınıf farkı; doku uyuşmazlığı ile kast edilense modernlikle gelenekselliğin farklı genetik kodlara sahip olmasıdır. Elif'in babası Müstahdem Hayrettin Efendi, Tolga'yı gördüğünde bile okul müdürü babasını görmüş gibi “eğilen” birisidir. Elif'in anne babası, geleneksel yaşam tarzına sahip olmalarının yanında “müstahdem ailesi olarak” giremediği “memur lojmanına” ancak dışarıdan bakabilirler (Çiftçi, 2018: 111, 114-115). Tolga'nın ailesi ise çağdaş yaşamı bir görev bilinciyle üzerinde taşıyıp bu çağdaşlığa geleneğin -velev ki iyi bir yönü söz konusu olsun- küçük bir unsurunu dahi sokmamaya özen gösterirler. Aynı şekilde çağdaşlığın sergilenebileceği ortamlara da büyük bir ciddiyetle iştirak ederler.

Cumhuriyet döneminde yeni bir kültür ve toplumsal hayat inşa etme yolunda ideolojik bir araç olarak işlev görmüş ve en azından toplumun üst kesiminde Batılı anlamda kadın erkek ilişkilerinin gelişmesine katkı sağlamış olan balolar, yeni rejimin sembolik etkinliklerinden biri olmuştur (Arı vd., 2014: 309). Tolga'nın annesinin “eline sıcak dökülmüş ve eli yanmış” hâlde, yanığa fularını bir aksesuar gibi sararak “Cumhuriyet Bayramı resepsiyonuna” katılması, eli yanmasına rağmen baloya gitmemeyi aklının ucundan bile geçirmeyişi, ailenin önceliklerini net biçimde ortaya koyar. Ayrıca bu durum, değil baloya, memur lojmanlarına dahi giremeyen Müstahdem Hayrettin Efendi ve ailesi ile Tolga'nın “çağdaş” ailesi arasındaki sınıfsal farkı da açıklar. Bu kıyaslamalar Cumhuriyet modernleşmesinin belli semboller (ba-

lo, pasta vs.) üzerinden yürüdüğü³ ve geleneğin ikinci plana itildiği mesajını ortaya çıkarır. Metnin bütününe yansıyan diğer bir durum da Cumhuriyet modernleşmesinin sınıfsal bir ideoloji (ya da sınıfsal ve ideoloji) olmayı tam anlamıyla aşamayışıdır. Bu yüzden Tolga'nın ailesi "Elif meselesini" ciddiye bile almadan reddederek "tarihin ve belki talihin kendilerine biçtiği rolü" (Çiftci, 2018: 114) oynamışlardır.

Merkezin Üstünde de Bir Merkez Vardır

Tina, Tolga'nın hayatına "master" yapmak için gittiği İngiltere'de girer. Tina'nın "İslamic Studies"de master yapıyor olması, ikiliyi hızla birbirlerine yaklaştırır. Çünkü Tina'nın Tolga'ya yakınlaşmasında akademik merakı etkilidir. Tina, çalıştığı alan itibarıyla "Türkiye ile ilgili çok şey biliyordu[r]" ama bu bilgiler "biraz kuru", "biraz istihbarat raporu gibi", "[a]kademik ve kibirli bir merakın mahsulü olan şeyler"dir (Çiftci, 2018: 116). Tina'nın "[e]linden gelse kendine bile dipnot düşecek kadar akademik bir maraza" (Çiftci, 2018: 116) sahip olması, Tolga'ya da incelenecek bir malzeme gibi yaklaşmasını beraberinde getirmiştir. Tıpkı Tolga'nın anne babasının Elif'in ailesine barksarken önyargı ve öz oryantalist tavırdan sıyrılmayışları gibi, son kertede iyi bir insan olarak sunulan Tina da yetiştiği kültürün bir sonucu olarak belli şablonlara dayalı üstten bakışını birden bire silip atamaz.

Tina'nın oryantalist bakış açısı iki kez Tolga ile aralarının bozulmasına sebep olur. Bu kopuşlardan birincisi, ikili bahçede çay içerlerken Tina'nın Tolga'ya "Sen bu manzaraya bakınca köyünü hatırlıyorsundur eminim" (Çiftci, 2018: 117) demesi üzerine yaşanır. Tolga, gurbette olması ve "Elif meselesi"ni zihninden söküp atamayışının getirdiği psikolojik yükün de etkisiyle "kafası oryantalistikten başka bir yol bilmeyen" Tina'yı paylar: "Belki köyüm var, belki yok, ama sen bir Doğulunun her halini bilir misin? (...) Hem bırak köylüyü, bırak Doğuluyu, sen karşındakinin aklından geçeni 'Eminim,' diyerek nasıl tarif edersin? Sen kimsin?" (Çiftci, 2018: 117). Bu kavga, Tolga'nın baygınlık geçirdikten sonra gözünü açtığı hastanede yanında Tina'yı bulmasıyla sonlanır.

³ Türk modernleşmesinin metonimik, yani bütünü yerine parçayı koyan bir yapı arz ettiğini düşünen Hilmi Yavuz, Tanzimat'la başlayan süreçte Batılılaşmanın önce piyano çalıp Fransızca konuşmaktan ibaret kaldığını; Cumhuriyet'ten sonra ise gündelik yaşam pratiklerinin taklidinden öteye geçilemediğini belirtir. Söz gelimi "Şapka İktibasına Dair Kanun 1925 yılında çıkarılmıştır, ama 'insan hakları' kavramının gündeme gelebilmesi için, Kopenhag Kriterleri'nin dayatması beklenmiştir" (Yavuz, 2007: 215). Yavuz'a göre modernleşmenin simgeler düzeyinde ve yüzeysel biçimde algılanması gerçek anlamda bir Batılılaşmayı değil, sadece oryantalistleşmeyi getirmiştir (Yavuz, 2007: 217).

Tolga, yavaş yavaş Tina'nın kendisine incelenecek bir malzeme gibi yaklaşan tavrının art niyet taşımadığını düşünmeye başlar. Hikâyede doğrudan ifade edilmemiş olsa da Tina da tıpkı kendi anne babası gibi tarihin omuzlarına yüklediği misyondan çıkamıyordur. Bu yüzden genç adam, hastanede yattığı günlerden birinde “Tolga senin yaşadıklarını bir roman yap-sak” (Çiftci, 2018: 118) fikriyle çıkagelen Tina'ya sert bir tepki göstermez. Hayatının bir roman şemasına oturtulmasından, yine malzeme olarak görülmekten rahatsızlık duysa da bu kez Tina'yı roman fikrinden yumuşak bir dille vazgeçirir. Gerçekleşmemiş bir tasarı olarak kalsa da Tina'nın roman fikri, hikâyenin ana çelişkisine metin içinde işaret ederek örtülü bir üst söylem oluşturması bakımından dikkat çekicidir. Tina'nın roman tasarısı şöyledir:

Sen Cumhuriyet'e sıkı sıkı bağlı bir ailenin çocuğusun. Elif de statü olarak alt katmanlarda bir aileden geliyor. Annesinin başı kapalıdır büyük ihtimalle. İşte bu aile şimdi iktidarda olan Erdoğan'ın partisine oy vermiştir muhakkak. Ya da milliyetçidirler. Ama yok, milliyetçi olmaları bizim romanımıza yaramaz. Bunlar kesin Erdoğan'a oy vermiş olacaklar. Çelişkisi, ortak kaderleri, yaşamak zorunda oldukları, görmek zorunda oldukları bir durum. Atatürkçü ailenin oğlu ile İslâmcı ailenin kızı. Onların çelişkisinden harika bir Türkiye panoraması... (Çiftci, 2018: 118).

Tolga, İngiltere'deki depresyon günlerinde bir ruh doktoruna gitmiştir. Doktor, Tolga'ya Elif'e duyduğu aşkın aslında “ilçede geçen küçük hayat”a duyulan özlemden ileri geldiğini söylemiştir. Doktorun yaptığı teşhislerle biraz olsun rahatlayan Tolga, kendini tam olarak toparlamak için Türkiye'ye geldiği günlerde Elif meselesiyle son kez yüzleşmek için çocukluğunun geçtiği ilçeye, Elif'in evine gider. Elif öğretmen olmuş, evlenmiş ve İstanbul'da yaşamaktadır. Ayrıca dergilerde yazıları çıkmaktadır. Tolga, Elif'in yazdığı dergileri alıp günlerce okur ve sonuç olarak Elif'in yanına gitmekten vazgeçip İngiltere'ye döner. Tolga'nın Elif'in babası Hayrettin Efendi ile yaptığı sohbetin siyasetle ilgili kısmı ise Tina'nın roman şablonuna uyması yönüyle dikkat çekicidir: “Hayrettin Amca hükümeti beğeniyordu. O hükümeti, başbakanı anlattıkça benim aklıma Tina geliyordu.” (Çiftci, 2018: 124).

Tolga'nın Tina'yla yaşadığı ikinci kriz, Türkiye'den döndüğü günlerde hayatlarına giren Hindistanlı Ahmet yüzünden patlak verir. Ahmet'in hikâyeye dâhil olması, Doğulu-Batılı karşılaştırmasına yeni bir boyut kazandırır. Tolga'nın “Hindistan'daki atalarının her bir özelliğini vücudunun bir yerine dağıtmış yürüyen bir Hindistan” (Çiftci, 2018: 126-127) olarak tanım-

ladığı Ahmet, Tina ile aynı alanda çalışmaktadır ve “[t]am Tina’nın tezlerine uygun bir zihin haritası” (Çiftci, 2018: 127) vardır. Böyle olunca Ahmet, Tina’nın oryantalist merakını celp etmiştir. Tolga, Ahmet’le Tina’nın arkadaşlığını kıskandığı için ister istemez kendisini Ahmet’le kıyaslamaya başlamıştır. Tolga’ya göre Ahmet, “istikralı bir pısrık”, “sömürge artığı”, “atalarından getirdiği bir özellikle kendisine ‘Hayır’ diyen beyazlara karşı kırılmamak gibi bir nasırlaşmış tarafı” (Çiftci, 2018: 127, 128) olan birisidir. Tolga’nın Batılı Tina’yla eski bir sömürgeci gelen Doğulu Ahmet arasında aldığı konum, Türk aydınının/insanın kendini dünya üzerinde konumlandığı noktaya örtüşür. Doğu ve Batı arasındaki yarılmayı en şiddetli yaşayan aydınlardan biri olan Tanpınar’ın kendini Batılı yazarlarla kıyasladığında “iptidai” bulup Çinli, Japon veya Siyahî bir yazarla karşılaştığında ise “Zerre kadar bir şey anlamıyorum Avrupalı olmayandan.”, “Ben âri ırktanım.” (Gürbilek, 2012: 84) demesi gibi Tolga da kendisine üstten bakışını hissettiren Tina’ya daha toleranslı davranırken Ahmet’in kendisiyle aynı seviyede değer bulmasına tahammül edemez. Nihayetinde Tolga ile Ahmet arasındaki gerilim bir gün had safhaya ulaşır. Tolga Ahmet’in notlarını izinsiz okuduğu için ikili sert bir tartışmaya girer. Tina, haksız bulunduğu Tolga’nın bu hareketini kıskançlığına bağlar ve ona “Senin içinde bir yerde Doğulu bir köpek var, ne zaman ısıracığını kimse bilemez” (Çiftci, 2018: 129) der. Çiftin ikinci ayrılığının sebep olan bu söze Tolga’nın verdiği tepki de kendisini Ahmet’ten daha üst bir noktada konumlandığını göstermektedir: “Ben Doğulu bir köpeksem Ahmet ne?” (Çiftci, 2018: 129). Tolga, haysiyetsiz ve kişiliksiz bulunduğu Ahmet’in davranışlarını “sömürge artığı” olmasına bağlar ve kendini ondan üstün görür. Tina’yı ise kendinden üstün ya da kendine eşit bulunduğu için onun oryantalist bakışını kabul edilebilir yahut bağışlanabilir bulur. Nitekim bir süre sonra çift yeniden barışacak ve hikâyenin sonunda evleneceklerdir.

Bu noktada oğullarının Elif’e duyduğu aşk söz konusu olduğunda kesin bir şekilde karşı çıkan ailenin Tina’ya yaklaşımları üzerinde de durmak gerekir. Tolga Tina’yla yeni görüşmeye başladığında ailesine ondan bahsetmiş, kendi zihninde Tina ile Elif’in ailelerini karşılaştırmış ve ailesinin yüzeysel modernleşme algılarını alaya almıştır:

“Tina’nın babası bir havaalanında teknisyen. Annesi de küçük bir pasta salonu işletiyor,” dedim. “Yani ne babası müstahdem ne de annesi ev kadını, içiniz rahat olsun...” Onların içi rahattı. Oğlu bir de işkoç asıllı bir İngiltere vatandaşı ile buraya dönecek olursa babam artık rakı yerine viski bile içerdi. Hatta annemin İngiliz edebiyatı bil-

gileri de hesaba katılırsa biz ne kadar “modern” olurduk anlata-
mam (Çiftci, 2018: 116).

Tolga, evlilik aşamasında Tina’yı ailesiyle tanıştırır. Tolga’nın anne ve babasının Tina karşısında aldıkları pozisyon, modern Cumhuriyet aydınının Batı karşısındaki konumlanışını göstermesi bakımından ilginçtir. Tolga’nın anne babası, Türkiye’de merkezin temsilcileridir. Bu temsil, onlarda etrafındaki herkese modernleştirilecek kimseler olarak yaklaşma refleksi geliştirmiştir. Dolayısıyla öğretmenlik, Tolga’nın anne babası için bir meslek olmaktan ziyade karaktere dönüşmüştür. Yazının girişinde değindiğimiz bu öğretmen tavrı, Batılılaşma ereğiyle biçimlendiği için öz oryantalist bir bakış açısını da beraberinde getirmiştir. Kendisini Batılı kabul eden bu tavrın karşısına sonradan Batılılaşmamış, bizatihi o medeniyetin içine doğmuş biri çıktığında öz oryantalist bakış yerini itaate, ya da en iyi ihtimalle eşit düzlemde bir iletişim kurma çabasına bırakır. Çünkü artık muhatap, dönüştürülecek bir malzeme değil; koyulan hedefin ta kendisidir. Bu durum, Tina’yla kendi anne babasının iletişimini gözlemleyen Tolga’nın da dikkatinden kaçmaz: “Onlar kaynatırken bir şey fark ettim. Annem eski ‘öğretmen tavırlı güçlü kadın’ olmaktan gönüllüce, usulca çıkmış, sıyrılmış gibiydi. ‘Yaşlanıyor belki, ondadır’ dedim. Benzer şey babamda da vardı. Daha sakin, daha iddiasız geldi bana.” (Çiftci, 2018: 136).

Ölçek ülke sınırlarını aştığında, yerel dinamiklerle oluşmuş Doğulu-Batılı, merkez-çevre/taşra ayrımları anlamını yitirir. Çiftci’nin hikâyesini kurarken yaslandığı bu argüman, edebiyatlarında taşra hayatını işleyen ya da taşra üzerine düşünen başkaca yazarların görüşlerine de yansımıştır. Mesela Ethem Baran, “Yozgat Ankara’nın, Ankara İstanbul’un, İstanbul Paris’in taşrasıdır.” der (Baran, 2015: 120). Kerem Işık ise, ölçeği daha da genişleterek merkez ve taşra ayrımının göreceliliğine dair bir dizi soru sorar:

Taşra, merkez; içerisi, dışı. Kime göre, neye göre? Türkiye’nin merkezi olarak görülen İstanbul da netice itibarıyla İngiltere’nin, Fransa’nın ve bilumum Avrupa ülkesinin taşrası konumunda değil midir? Hatta bahsi geçen İngiltere’nin, Fransa’nın da kendilerine özgü taşraları yok mu? (Işık, 2015: 30-31).

Sonuç itibarıyla kendi ülkesinin taşrasına oryantalist bir bakış getiren merkez -hikâyede Tolga’nın ailesi- daha büyük bir merkezle karşılaştığında süngüsünü kendiliğinden indirmek durumunda kalmaktadır. Türkiye’de Batılı olan İngiltere’de Doğulu olarak kodlanmaktadır. Ama aynı Doğulu Türk, Hintli karşısında kendini yeniden Batılı olarak kabul etmektedir. Tolga, sınıf-

sal olarak üstte yer almasına rağmen kendi anne babasının öz oryantalistmini yadırgar. Çevredekini anlamaya çalışır. Batı'nın oryantalist tavrına muhatap olduğunda kendisi de “öteki” olmanın rahatsızlığını yaşar. Fakat tüm bunlar onun Hintli Ahmet'e karşı oryantalist bir bakış geliştirmesini engellemez. Tolga ile Ahmet'in arasının bozulmasına sebep olan kıskançlığın temelinde “Tina'nın gözüne girme” mücadelesi yatmaktadır. Tolga, kendisine “içinde bir yerde Doğulu bir köpek var” diyen Tina'ya kızarken dahi öfkesinin hedefinde Ahmet vardır. Tanpınar'ın ifadesiyle söyleyecek olursak “Garplı bir Şarklı” olan Tolga ve ailesi de Hintli Ahmet de Batı'nın üstünlüğünü tartışmaz. Tolga, Batılılar karşısında kendisini Ahmet'e göre daha haysiyetli görse de, nihai kertede o da Tina'nın zaman zaman görünür olan kibrini sineye çeker. Bu bağlamda iki ayrı Doğulu, Batıya karşı benzer bir olumlu tavra sahipken birbirlerine bakışları olumsuzdur. Ama konumu tartışmaya açılmayan Tina da en nihayetinde köken olarak İngiltere'nin taşrası konumunda bulunan İskoçya'ya dayanmaktadır. Bu yönüyle hikâye, bir hor görülmüşler demetidir.

“Elif, Tina, Tolga” hikâyesinde Mustafa Çiftci, Türk edebiyatında başlangıcından bugüne en çok üzerinde durulan temalardan biri olan Doğu-Batı karşıtlığını, meselenin hem yerel hem de evrensel boyutuna göndermeler yaparak özgün biçimde işlemiştir. Bu tema, Türk edebiyatında genellikle şabloncu bir bakış açısı ve belirgin tarafgirlikle sunulmuştur. Mustafa Çiftci, Doğu-Batı karşıtlığının yerel ölçekli görünümü olan merkez-çevre karşıtlığında çevreden yana tavrını açıkça belli etse de, metnini siyah-beyaz bir dünya içine hapsetmez. Sadece merkezin üstten bakışının karşısına “merkezin üstündeki merkezi” yani Batı'yı çıkarmakla yetinir.

Sonuç

Son olarak kategorik iyilerin ve kötülerin bulunmadığı hikâyenin odağına yerel ya da evrensel ölçüde Doğulu-Batılı/merkezli-taşralı kavramlarını tam anlamıyla karşılamayan Tolga'nın yerleştirilmiş olması, metne edebî anlamda bazı avantajlar sağlamıştır. Tolga'nın merkezin temsilcisi konumundaki bir ailenin çocuğu olmasına rağmen taşranın değerlerine önyargısız yaklaşması, daha yumuşak ama karmaşık bir karşıtlık doğurur. Söz gelimi mesele, merkezinde idealist öğretmenlerin bulunduğu erken Cumhuriyet romanlarında olduğu gibi Tolga'nın annesinin gözünden sunulsaydı, taşranın hiçbir söz hakkı olmayabilirdi. Böyle bir durumda taşra ya geleneklerin, hurafelerin, cehaletin pençesinde kıvranan bir bataklık ya da kimi sorunlarına rağmen pastoral bir cennet olarak resmedilebilirdi. Başka bir varsayım ise meseleye doğrudan doğruya çevrenin gözünden bakılması olabilirdi.

Böyle bir durumda ise, modern öğretmenler gerçekliğinin dışına çıkarılarak düşmanca bir tavır içinde çizilebilir; metin abartılı bir mazlumluk anlatısına dönüşebilirdi. Bu da, çevrenin merkeze yerleştiği günümüzde karşılığı kalmamış bir “Öz yurdunda garipsin, öz vatanından parya.” söylemini yeniden üretmenin ötesinde bir anlam taşımazdı. Organik bir Batılı olması yönüyle en net kimliğe sahip olan Tina’yı metnin odağına taşımak ise tipik bir oryantalist bakış açısı ortaya çıkarabilirdi. Ama hikâyenin hem taşralı, hem merkezli, hem Batılı, hem Doğulu; ama bir yandan da ne oralı ne buralı olabilen Tolga’nın gözünden anlatılması, medeniyet krizini belirginleştirir. Böylece tablonun keskin renkleri akışkan bir hâl alır; bu akışkanlık meselenin karmaşık doğasını daha iyi aksettirir ve sanat eserinin ihtiyaç duyduğu kaotik zemin elde edilebilmiş olur. Odak figürün karmaşık yapısı, bir yandan metnin estetik zeminini beslerken bir yandan da Osmanlı’dan Cumhuriyet’e uzanan Türk modernleşmesinin kafa karışıklığı ve açmazlarına işaret eder.

Kaynakça

- Arı, Cemre vd. (2014). “Cumhuriyet Baloları”. *Kebikeç*, 38: 307-315.
- Baran, Ethem (2015). “Herkesin Taşrası Kendine”. *Edebiyatın Taşradan Manifestosu*. Haz. Mesut Varlık. İstanbul: İletişim Yayınları, 117-121.
- Berkes, Niyazi (2002). *Türkiye’de Çağdaşlaşma*. İstanbul: YKY.
- Bezci, Bünyamin ve Çiftci, Yunus (2012). “Self Oryantalizm: İçimizdeki Modernite ve/veya İçselleştirdiğimiz Modernleşme”. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 7(1): 139-166.
- Çiftci, Mustafa (2018). *Bozkırda Altmışaltı*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Göle, Nilüfer (2007). “Batı Dışı Modernlik: Kavram Üzerine”. *Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 3: Modernleşme ve Batıcılık*. Ed. Tanıl Bora ve Murat Gültekingil. İstanbul: İletişim Yayınları, 54-67.
- Gürbilek, Nurdan (2012). *Benden Önce Bir Başkası*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Işık, Kerem (2015). “İnsanın Merkezine Seyahat”. *Edebiyatın Taşradan Manifestosu*. Haz. Mesut Varlık. İstanbul: İletişim Yayınları, 29-40.
- Kaplan, Mehmet (1982). “Önsöz”. *Atatürk Devri Türk Edebiyatı I*. Haz. Mehmet Kaplan vd. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, XXI-XXXVI.
- Mardin, Şerif (1990). *Türkiye’de Toplum ve Siyaset*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Shils, Edward (2002). “Merkez Çevre”. Çev. Yusuf Ziya Çelikkaya. *Türkiye Günlüğü*, 70: 86-96.
- Solak, Ömer (2014). *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Merkez Taşra Çatışması*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları.
- Tanpınar, A. Hamdi (2000). *Edebiyat Üzerine Makaleler*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tuncel, Gökhan ve Gündoğmuş, Bekir (2012). “Türkiye Siyasetinde Merkez-Çevrenin Dönüşümü ve Geleneksel Merkezin Konumlanma Sorunu”. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(3): 137-158.
- Yalçın, Alemdar (2012). *Siyasal ve Sosyal Değişimler Açısından Türk Romanı 1920-1946*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yavuz, Hilmi (2007). “Modernleşme: Parça mı, Bütün mü? Batılılaşma: Simge mi, Kavram mı?”. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 3: Modernleşme ve Batıcılık*. Ed. Tanıl Bora ve Murat Gültekinçil. İstanbul: İletişim Yayınları, 212-217.

“COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

The following statements are made in the framework of “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Ethics Committee Approval: *Ethics committee approval is not required for this study.*

Declaration of Conflicting Interests: *The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.*